

KADIŞEHİRİ İLÇESİNİN DEVECİ DAĞI ETEĞİNDEKİ ALTI KÖYÜN TARİHİ HALK HEKİMLİĞİ YEMEKLERİ İNANIŞLARI VE YEREL KELİMELERİ*

Mustafa ŞAHİN**

Özet:

Deveci Dağları, Kadışehri ilçesinin kuzeyinde yer alır. Yozgat-Tokat illeri ve coğrafi konum itibarıyla 40-41 derece enlem ile 35-36 derece boylamları arasında yer alır. Bu dağ silsilesi İç Anadolu ile Orta Karadeniz arasında geçit konumundadır. Yozgat'ın kuzey doğusunda Tokat ilinin Zile ilçesinin güney batısında yer alır. En yüksek yeri 1907 metredir. Dağın yüksek olması ve bol çayır ve mera alanının bulunması nedeniyle hayvancılık için çok uygundur. Bu nedenle bugün dahi halkın önemli geçim kaynağını teşkil eder. Kayseri'den Sorgun'a oradan Kesik Köprü'den Kadışehri'ne ve Hanözü'nden Zile'ye bağlanan yol buradan geçer. Günümüzde bu köyleri Zile'ye bağlayan eski dağ yollarına şehir (Şaar) yolu denmesinin sebebi de budur. Bugün Zile ilçesinin Küçük Özlü köyünde Kayseri Caddesi (Caddesi) adıyla Hanözü-Kadışehri istikametine giden bir mıntikanın da olması bu nedenledir. Yani aslında burası geçmişte önemli ticaret yolu güzergâhındadır. Dağ silsilesine Deveci isminin verilmesinde bu kervan yolunun da etkisi vardır. Bu dağın güney eteklerinde bulunan köylerin kendilerine has kültürel özellikleri vardır. Bu özelliklerden bazılarına neredeyse Türkiye'nin başka hiçbir yerinde rastlanmamaktadır. Sancı Çubuğu, Miras tavası (müres tavası), Daanağacı (Davun ağacı), Eneme, Ocak geleneğinden gelen ailelerin Dil Kesmesi, Yavşan otundan şifa bulma ve Nasip Vakti bunlardan bir kaçıdır. Aşağıdaki

* Bu makalenin özeti, "Kadışehri İlçesinin Deveci Dağı Eteğindeki Altı Köyde (Seyhan, Dabana, Dikmesöğüt, Yelten, Ovacık ve Lâdik) Halk Hekimliği, Yemekler, İnanışlar ve Yerel Kelimeler" adı ile Mayıs 2016 tarihinde Düzenlenen Bozok Sempozyumu'nun Bildiri Özetleri kitabında basılmıştır.

**Yrd. Doç. Dr. Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı. msahin@sinop.edu.tr

şiiirde de görüldüğü gibi bu köyler Salı gününün uğursuzluğunun şiiirlere konu olacak kadar önemli olduğu kabul etmişlerdir.

Salı gitmeyin Hakk'ın işine

Neler gelir kul olanın başına

Helkileri Deveci'nin taşına

Çala çala aldı gitti kara eşşek

Sürahi, Forah, Uclama, Sıçan gibi çocuk ve genç oyunları, Gilik, Gılındır, Ütme, Karaharman gibi yiyecekler de bu köylere hastır.

Anahtar Kelimeler: Deveci Dağı, Sancı Çubuğu, Karaharman, Daanağacı

History, Folk Medicine, Meals, Beliefs and Local Words of the Six Village in Deveci Foothill of Kadişehri

Abstract:

Deveci Mountain is located in the north of Kadişehri district. It is situated between Yozgat and Tokat cities and its geographical location is between 35-36 degrees longitudes and 40-41 degrees in latitudes. This mountain range is a gateway location between Central Anatolia and Central Black Sea Region. Mount Deveci is located in the north-east of Yozgat city and the south-west of Tokat's Zile province. The highest point of this mount is 1907 meters altitudes. As a high mountain and It is very suitable for farming due to the presence of abundant meadows and pastures. Therefore it constitutes even an important source of livelihood of the people in these days, too. The road, cut from there to the query from Kayseri bridge from the Kadişehri and Han intrinsically connected Zile road passes through here. Today, the old mountain road connects the village to the city to Zile. So, local people call this road "city way" ("Şaar" local saying). For this reason today, Zile's Küçük Özlü Village has the road named Kayseri Street ("Caade" local saying) through Hanözü-Kadişehri direction. This region is actually located in an ancient important trade routes in the past. So, Deveci name comes from the camel trains' routes of the mountain range. The villages, located the mountainsides of Mount Deveci, have so many cultural heritages. Some of them are so rarely that It can never be seen in any place. Gripes Bar, Heritage towers (Mures pan), Daanağac the (Dave's tree), Eneme, Language cutting of families from the stove tradi-

tion, to find healing from Speedwell and Nasip Dawn, are just a few of them. These villages have the belief of Tuesday's bad luck, so It can be seen in the following poetry.

Do not go to God's work on Tuesday
Whatever happens to the servant
Heller moved to Devechi Relations
Donkey went the road, beating the slander.

Pitchers, Forah, trilogy, children and youth games like rats, Gilik, Gilden spot, the Iron, Karahar foods such as financing are unique heritages of these villages.

Keywords: Deveci Mountain, Gripes Bar, Karaharman, Davun tree

Giriş

Kadışehir ilçesinin kuzeydoğusunda yer alan ve en yüksek yeri 1900 metreyi bulan Deveci dağları Yozgat ile Tokat illeri arasında doğal bir sınır oluşturmaktadır. Bu dağların kuzey etekleri Tokat'ın köylerinin, güney etekleri ise Yozgat ili Kadışehir ilçesinin köylerinin yerleştiği alanlardır. Karadeniz ikliminin en son serpintileri burada görülür. Dağın büyük bir bölümü ormanlıktır. Karasal iklim ve Karadeniz ikliminin karışımı bir iklim görüldüğünden yağışlar istenilen seviyededir. Otlakları hayvancılığa elverişlidir. Köylerin geçim kaynakları genellikle tarım ve hayvancılıktır.

Konumuz olan köylerin bulunduğu yerler Roma İmparatorluğu ve Kapadokya Straplığı içerisinde yer almıştır. Roma İmparatorluğunun yıkılmasından sonra buralar onun devamı olan Bizans İmparatorluğunun sınırlarına dâhil olmuştur. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlamalarıyla birlikte buralar Danişmendlilerin idaresine girmiştir. Bugün araştırmamıza konu olan köylere yakın olup Kadışehir ilçesinin sınırları içerisinde yer alan Gümüşdigin köyü Danişmendli hükümdarı Gümüştegin Ahmet Gazi'nin adını taşımaktadır. Danişmendlilerden sonra bölge Zile ile birlikte Türkiye Selçuklularının idaresine girmiştir. 1243 yılında Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında yapılan ve Türkiye Selçuklularının yenilgiyle sonuçlanan Köseadağ Savaşı'ndan sonra Türkiye Selçuklularının tüm toprakları gibi burası da Moğol idaresine girmiştir.

Anadolu’da Moğol idaresinin zayıflaması ile birlikte Türkiye Selçuklu topraklarında açığa çıkan beylikler döneminde bölge önce Eratnalıların daha sonra Kadı Burhâneddîn-i Ahmed Devleti’nin hâkimiyetine girmiştir. 1390 yılından itibaren Anadolu birliğini kurma yolunda hızlı adımlar atan Yıldırım Bâyezid kısa zamanda Tokat ve çevresi ile birlikte buraları da topraklarına katmıştır.

Araştırmalar bu köylerin geçmişini çok eskilere kadar götürmektedir. Bunun en önemli göstergesi köylerde tarihi çok eskilere giden evliyâ denilen ulu kişilerin yatmasıdır. Lâdik’te İne Sultan Zâviyesi’nin varlığı¹ Lâdik isminin Antik dönemde kullanılan bir isim olması buranın çok eskiden beri yerleşim yeri olduğunu göstermektedir.

Orta Çağ’da ismi Dere Şeyhî diye anılan bugünkü Seyhan köyündeki Şeyh Bahadır bin Şeyh Âdil adını taşıyan zaviyeye ait 1 Recep 774/27 Aralık 1372 tarihli belgenin varlığı da bölgenin çok eskiden beri yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Şeyh Bahadır bin Şeyh Âdil zaviyesine Melik bin Zeynü’l-melik tarafından toplum yararına kullanılmak üzere arazi bağışlanmıştır.² 1455, 1485, 1530 ve 1576 tarihleri başta olmak üzere sonraki dönem Osmanlı arşiv kaynaklarında da zâviye hakkında bilgiler mevcuttur.³ Bugün Seyhan köyünde çok geniş alandan ziyaretçi akınına uğrayan tekke ile aynı köyde Tekkeşîn (Tekkenişîn) adıyla bir aile bulunmaktadır.

Osmanlılar döneminde bu köylerin 1474 tarihli arşiv kayıtlarından Halka-i Hass (Hakka-i Hass) adı verilen bir nahiyeye bağlı olduğu bilinmektedir. O tarihlerde bu nahiyeye bugünkü Akdağmadeni, Çekerek, Kadışehri, Özükevâk, Alaca, Aydıncık ve Artova ile birlikte Zile kazasına bağlıydı.⁴

¹ TKA (Tapu Kadastro Arşivi), Td (Tapu Tahrir Defteri), 583, s. 50a.

² Yalçın Gezer, “Şeyh Bahadır Zaviyesine Ait 774 Hicri Tarihli Vakfiye”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu (5-7 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı*, (Ed. Kadir Özköse), Yozgat 2016, c. I, s. 232.

³ Gezer, *a.g.e.*, s. 233-234.

⁴ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Td 19, s. 126-131, Td 387, s. 458-459; Murat Hanilçe, “Vatan Topraklarındaki İmza: Türk Yer Adları, Zile Kazası Örneği (1455-1575)”, *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/2, Winter, 2013, s. 92.

Mülkî taksimat bakımından 1904 yılında nahiye merkezi olan Kadışehri, 1921 yılında Devecidağı adıyla ilçe yapılıp Tokat'a bağlanmıştır. Çekerek'te asayişin bozulması sebebiyle 1922 yılında Çekerek ilçe merkezi yapılmış, 1926 yılında ise tekrar Kadışehri ilçe yapılıp Çekerek buraya bağlanmıştır. Bir süre sonra Kadışehri'ndeki ilçe merkezi Sorgun'a taşınıp Çekerek ve Kadışehri buraya bağlanmış sonra da tekrar Çekerek ilçe yapılıp Kadışehri buraya bağlanmıştır. Kadışehri 6 Haziran 1976 yılında Belediye olmuş, 1991 yılında ilçe yapılarak Yozgat'a bağlanmıştır.⁵ Tüm bu idârî taksimat değişiklikleri sırasında belirtilen köylerin hepsi de her zaman Kadışehri'ne bağlıdır.

Osmanlı arşiv kayıtlarında köylerin bazılarının ismi 1474 yılından itibaren geçse de buraların varlığının çok daha eskilere gittiği o dönemdeki köylerin ekonomik ve sosyal durumlarından anlaşılmaktadır. XV. ve XVI. yüzyıl arşiv kayıtlarında Seyhan, Dabana, Dikmesöğüt, Yelten ve Lâdik⁶ isimleri köy olarak geçmektedir. Ovacık da bu köyler kadar eski olup belirtilen yüzyıllarda Lâdik'in bir mezrası konumundadır.⁷ Dabana'nın bugünkü ismi Çamsaray'dır. Eski metinlerde Lâdice ve Lâdik olarak geçen köyün bugünkü ismi ise Gümüşsu olup halkın hemen hemen tamamı bu eski isimleri kullanmaktadır.⁸ Diğer köyler eskiden beri isimlerini muhafaza etmişlerdir. XV. ve XVI. yüzyıllarda bu köyler önemli derecede keten üreticisi durumundadır. Yelten köyü aynı zamanda Halka-ı Hass Nahiyesi'nin en büyük meyve üreticisi konumundadır.⁹

⁵ *Dünden Bugüne Kadışehri Belediyesi*, Nokta Ofset, Ankara, ty.; *Kadışehri Belediyesi Resmî İnternet Sitesi* <http://www.kadisehri.bel.tr/>

⁶ Osmanlı arşivlerinde Ladicik olarak geçmektedir. *TKA* Td 583, s. 50a; *BOA*, Td 19, s. 134-135, 215-220; Murat Hanılçe, *XV ve XVI. Yüzyılda Zile Kazası (1455-1574)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Tokat 2014, s. 281, 399-400, 403, 509. Osmanlılar zamanında Ladicik olarak kullanılan Lâdik kelimesi Hellenistik çağda özellikle Selevkoslar'da ve Pontus devletinin kral ailesinde birçok kraliçenin ve prensesin taşıdığı bir isim olan Laodikeia'dan bozma bir kelime. Pontus bölgesinde Samsun'da, Amasya'da ve Tokat iline bağlı Niksar ilçesinde de ve birer Lâdik adında yerleşim yeri vardır. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılab Kitabevi Yayınları, İstanbul 1993, s. 505.

⁷ Hanılçe, *a.g.t.*, s. 563.

⁸ *Köylerimiz 1 Mart 1968 Gününe Kadar* İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1968, s. 129, 246.

⁹ *BOA*, Td 79, s. 215-220; Hanılçe, *a.g.t.*, s. 400.

Geçim sıkıntısı nedeniyle bugün büyük şehirlerde inşaatın hemen her alanında, makine fabrikalarında ve gıda sektöründe çok fazla insan çalışmaktadır. Son yıllarda köyler çok yoğun olarak büyük şehirlere veya akrabalarının bulunduğu kolay geçinebilecekleri küçük sanayi ve turizm yörelerine göç etmişlerdir. Hayvancılıkla yoğun olarak uğraşan Çamsaray köyü ile arazisi kısmen kendine yeten Seyhan köyünde göç oranı diğerlerine göre daha azdır. Ankara, İstanbul, Yalova, İzmit ve Bursa göçlerin yoğun olduğu yerlerdir. Geçmiş yıllardaki göçlerle bu köylerden sayıları toplamda binleri geçen insan zamanın canlı şehirleri olan Tokat ilinin Turhal ve Zile ilçelerine de göç etmişlerdir. 2012 yılı verilerine göre Seyhan'da 174, Çamsaray'da 372, Dikmesöğüt'te 293, Yelten'de 214 Ovacık'ta 230 ve Gümüşsu'da 505 kişi yaşamaktadır.¹⁰

Bu köyleri Kadışehri'nin diğer köylerinden ayıran en önemli özellik kültürlerinin büyük bir kısmını yakın zamana kadar önemli ölçüde muhafaza etmeleri ve bazı geleneklerinin diğer köylerden ayrılmasıdır.

Coğrafi konumu, yerleşim durumu, çevre ile etkileşimlerinin az olması ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olmalarının sonucu olarak bu köyler uzun süre kültürel olarak dışa kapalı bir hayat sürdürmüştür. Bu dışa kapalılık hem en eski kültürel yapılarının uzun süre bozulmadan devamını sağlamış hem de kendine has bir yapı oluşturmalarına imkân sağlamıştır. Ancak ülkemizde son elli yıl içindeki hızlı şehirleşme ve köyden kente göçten bu köyler de nasibini almış ve adeta boşalmışlardır. Köylerde nüfusun azalması, göç eden neslin köylerine sık sık gelememeleri, şehir şartlarında bu geleneklerini yeteri kadar koruyamamaları ve kendilerinden sonraki nesillere aktaramamaları birçok inanış ve geleneğin unutulmasına hatta yok olmasına sebep olmuştur.

Oysa millî kültürümüz gelecek nesillere aktarılmadıkça veya bunda eksiklikler ve kopukluklar oldukça geçmiş ile gelecek arasındaki manevî bağlar da gevşemekte hatta zamanla yok olmaktadır. Bu kültürel yok oluş ise bir toplumun ma-

¹⁰ http://www.yerelnet.org.tr/ilceler/ilce_koy_nufus.php?ilceid

nevî buhrana sürüklenmesinin en önemli sebebini oluşturmaktadır. Bizi böyle bir çalışmaya iten esas sebep bu gelenek, inanış ve yaşantıların yukarıda ifade ettiğimiz sebeplerden ötürü unutulma ve yok olması korkusudur.

Çalışma yapılırken çok çeşitli yöntemler kullanıldı. Tarihi olaylar anlatılırken arşiv kayıtları ve konuyla ilgili eserlerden faydalanıldı ve kronolojiye riayet edildi. Folklor kısmında ise yörenin çocuğu olarak yaklaşık beş yıl boyunca tarafımızdan gözlemler yapıp notlar alındı. Çocukluğumuzda şahit olduğumuz ve bugün bir kısmı devam etse de önemli bir kısmı yok olan gelenekler ve inanışlar kaydedildi. Yerel kelimeler her aklımıza geldikçe yazıya geçirildi. Daha fazla bilgiyi kalıcı hale getirmek için zaman zaman cenaze merasimleri, düğünler, şenlikler ve topluluk halindeki faaliyetlere katılarak notlar alındı. Aile sohbetlerinde özellikle yöre halkından orta yaşın üstündeki kişilerin kullandıkları kelimeler ve deyimler başta olmak üzere farklılık arz eden birçok bilgi not alındı. Çeşitli faaliyetlere bizzat katılarak olayların daha iyi özümsemesi sağlandı. Özellikle yemekler, gelenekler ve inanışlar konusunda notların isabetli ve yerinde bilgiler içerip içermediğinin anlaşılması için yöre halkından kişilere soruldu.

2. Halk Hekimliği

a. Sancı Çubuğu: Kurban Bayramının Cuma gününe rastladığı zamanda bayramın ilk gecesinde bir gül veya kuşburnu çubuğu besmele çekilerek kesilir. Bu çubuk çok uzun olmayıp yaklaşık otuz kırk santim boyundadır. Boyunun ne kadar olması gerektiği ile ilgili her hangi bir kural yoktur. Bu kesilen çubuğun dikenleri koparılmaz ve çubuk üzerinde bırakılır. Çubuk kesilirken abdestli olmak ise daha iyi karşılanır. Dua edilerek üflendikten sonra kesilen bu çubuk kimse görmeden sabah namazından önce caminin bir yerine saklanır. Sabah olduktan sonra kılınan bayram namazından sonra saklandığı yerden alınır. Artık bu çubuk sancı çubuğu olmuştur.

Sancı çubuğu hastaları iyileştirmek için kullanılır. Bir insan hasta olsa dua edilerek onun üzerine yavaşça sürülür. Basitçe çubuk ile efsunlanma yapılır. Her

evde bir sancı çubuğu bulunmaz. Sayısı oldukça sınırlıdır. Hem Kurban Bayramının Cuma gününe rastlaması, hem çubuğun sancı çubuğu haline gelmesindeki süreç göz önüne alındığında bu sayının az olması anlaşılabilir. Zaten sayısının çok olmasına da gerek yoktur. Her kim de bu çubuk varsa kıskançlık etmeden hastaya deva olması için komşulara verilir.¹¹

b. Ocak Geleneği: Seyhan köyünde Tekkeşin (Tekkenişin) soyundan geldiğine inanılan bir aile vardı. Bu ailenin ocak olduğuna inanılırdı. Rüyasında birisi kuduz olduğunu veya kuduz bir hayvanın kendisini ısırıldığını görse dilinin altını bu ocaktan olan birisine gidip jiletle çok az şekilde kestirirdi. Kesen kişi bu işi dua ederek yapardı. Bu dil kesme işini Tekkeşin ailesinden olan herkes değil, iyi bir dînî bilgiye sahip ve bu dil kesme konusunda becerisi olan birisi yapardı. Yine çevrede bir yerinde deri hastalığı (dermâ) olanlar da bu aileye giderek efsunlanır, kendisini okutturur ve yarasına tükürtürdü.¹² Ancak bu gelenek bugün tamamen unutulmuştur.

c. Al Karısı (Al Basması): Yeni doğum yapan lohusa kadınları Al Karısı'nın basacağına ve kötü ruhların etrafında dolaşacağına inanılırdı. Kız çocuğu doğuran annelerin yanında Al Karısı'nın daha çok geleceğine inanılırdı. Bu nedenle annenin başucuna iğne, bıçak ve Kûr'ân-ı Kerîm konularak Al Karısı'ndan kurtulabileceğine inanılırdı.¹³

d. Cöher: Seyhan ve Yelten köyünde evliyâ bulunduğu inanılan iki yerde okunmuş olduğuna inanılan toprak vardı. Evliyâyı ziyaret edenler dua ettikten sonra bu topraktan çok az bir miktarda yerlerdi.¹⁴ Yörede bir şeyin azlığından bah-

¹¹ *Zekeriya Karip*, Seyhan köyünden, 1943 doğumlu olup çok defa Kurt ağzı bağladığını belirtmiştir.

¹² *Hacı Mehmet Şahiner*, Seyhan köyünden 1928 doğumlu. Tekkeşin (Tekkenişin) sülâlesinden. Bu geleneğin artık tamamen kalktığını belirtmiştir.

¹³ *Şehriban Yılmaz*, Yelten köyünden, 1937 doğumlu; *Şerife Şahin*, aynı köyden 1949 doğumlu.

¹⁴ *Ahmet Yılmaz*, Yelten köyünden, 1936 doğumlu olup dedelerinden kalma köyün alt kısmında bir evliyâda cöher bulunduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Seyhan köyündeki evliyadaki cöher ile ilgili olarak Seyhan köyünden, 1948 doğumlu *Fadime Abacı* bilgi vermiştir. Her iki kişi de da artık bu inancın kaybolduğunu kaydetmiştir.

setmek için “cöher kadar” denilmesi de yenilen cöherin şifa amaçlı ve çok az yenildiğinin göstergesidir.

e. Müres (Miras) Tavası: Aileler miras bölüşürken paylaşılamayan bir kap, miras (müres) tavası olarak adlandırılırdı. Bu tava veya kap aile içindeki hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılırdı. Hasta olan hayvana dua edilerek bu tava sürülürdü. Sütten kesilen veya memesi yara olan bir hayvan için en sık başvuru- rulan yöntemdi.¹⁵

f. Kömür Koyma: Akrabalar dışındaki bir oymağa veya aileye süt veya yoğurt için damızlık (maya) verilirse nazar değmemesi için, verilen bu yiyeceğin içine ocaktan bir küçük kömür parçası konularak verilirdi.¹⁶

g. Yavşan Otu ile Çimdirmeye: Hasta olan insanların yavşan otu ile kayna- tılan su ile yıkandığında iyileşeceğine inanılırdı. Sürekli bir şeylerden tiksinen in- sanların da yavşan otu ile yıkandığında bu sorundan kurtulacaklarına inanılırdı. Gerekli zamanlarda kullanmak için her aile yaz aylarında mutlaka bir kenara yav- şan otu koyardı. Özellikle her şeyden tiksinen, midesi bulandığı için kusan insanlar, daha çok da çocuklar yavşan otu ile yıkanılırdı.¹⁷ Bu gelenek günümüzde devam etmektedir.

h. Nazara Karşı Davun (Daanağacı-Şimşir Ağacı): Nazar değmemesi için Davun ağacının süslenmiş bir parçası evlere, arabalara, çocukların elbiselerine, beşiklerine ve hayvanların boyunlarına mavi boncuklarla birlikte asılırdı.¹⁸

¹⁵ *Fadime Sağlamer*, Yelten köyünden, 1929 doğumlu.

¹⁶ *Salih Yılmaz*, Yelten köyünden, 1943 doğumlu; aynı köyden *Mehmet Şahin*, 1944 doğumlu.

¹⁷ *Elif Şahiner*, Seyhan köyünden, 1938 doğumlu.

¹⁸ Zile, Sulusaray, Yeşilyurt, Artova Çekerek ve Kadışehri gibi Tokat ve Yozgat'ın birbirine sınır ve kültürel yapı itibari ile çok benzerlik gösteren yerlerinde Çitlenbik ağacına Davun (Dâân ağacı) denilmektedir. Hatta Zile'de Davunlu Dede ismi ile anılan bir ziyaret vardır. Ayrıntılı Bilgi için bkz. Mustafa Şahin-Karabacak Yusuf, *Coğrafi, Tarihi, İdari, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Zile*, Tokat 2006, s. 43; Mustafa Şahin, “İlk ve Ortaçağlarda Zile”, *History Studies*, Volume 5, Issue 39, May 2013, s. 217. Bu gelenek hâlâ yaşamaktadır. Çocukluğumuzda beşimiz mavi boncuklarla birlikte bu ağacın oymalı ve süslü küçük parçaları ile korunurdu. Bazen küçük bir çatal iğne ile kişilerin elbiselerinin omuz kısmına iliştilirdi.

1. Yel Durması: El, kol veya ayakları ağrıyan insanların iyileşmesi için ince bir ipe dua okunup kol veya ayağına bilezik şeklinde takılmasıdır.

3. Diğer İnançlar

a. Kurt Ağzı Bağlama: Her kimin bir hayvanı kaybolduysa onu dağda kurt yememesi için dînî bilgisi iyi olan birisi bir bıçağın ağzını kapatarak ona dua okurdu. Böylece hayvanı dağda kurtların yemesinin önleneceğine inanılırdı. Hayvan bulunana kadar bıçağın ağzı açılmazdı.¹⁹

b. Salı ve Cuma Gününün Uğursuzluğu: Salı günü işe gitmenin uğursuzluğuna inanılırdı. Bir insanın bugün başına bir belâ gelse sebebi Salı günü iş yapmasına bağlanırdı.

Bu konuda geçmişte bölgede meşhur olan Deli Havze'nin (Hafize) Salı günü başına gelen kötü bir durum için söylediği ve özet kısmında sadece bir dörtlüğünü söylediğimiz türküsü çok meşhurdur.²⁰

Cuma günü ise mü'minlerin bayramı kabul edildiği için mümkün olduğu kadar işe gidilmemesine, bugün etrafta belâ dolaştığından çok dikkatli olunması, hal ve hareketlere dikkat edilmesi ve gerekirse Cuma namazı dışında sokağa bile çıkılmaması gerektiğine inanılırdı. Lâdik köyünden olup yörenin önde gelen din önderlerinden Memişoğlu'nun çocuklarına Cuma günü yanından ayrılmamalarını tembihlediğini dayım Salih Yılmaz'dan çocukluğumda işitmiştim.

c. Eneme Geleneği: Her ailenin kendine mahsus bir eni vardı. Bu ailenin kendi hayvanlarını diğerlerinden ayırt etmesi için kullanılırdı. Kayıp hayvan sağ kulağı delik, sol kulağının ucu kesik, sağ kulağı yirik, sol kulağının arkası bir bıçak ağzı kesik vb. tarifi üzerine sorularak aranırdı.

¹⁹ Çocukluğumda ne zaman ineğimiz, eşeğimiz veya başka bir hayvanımız kaybolduysa babam beni bir bıçak ile köyümüzün o zamanki imamı olup aslen Dabana köyünden olan Mustafa Hasdemir'e veya köyün dînî bilgisi bakımından önde gelenlerinden olan Hızır lakaplı Mustafa Taşkın'a Kurt Ağzı bağlaması için gönderirdi. Hayvan bulunana kadar da bu bıçağı açmazdık.

²⁰ Bu konuyla ilgili en iyi örnek özet kısmında verilen dörtlüktür. Ovacık köyünden olup müzik yeteneğine sahip ve şair olan *Tahir Erdoğan* tarafından 1988 yılında Zile'ye misafir geldiğinde benim de bulunduğum bir ortamda kasete alındı. Hâlâ bu kaset mevcuttur. *Havze (Hafize) İrkilmez 1906 doğumlu olup 1970'li yılların ortasında vefat ettiği söylenmektedir. Tahir Erdoğan ise 1938 doğumlu olup 1993 yılında vefat etmiştir.*

4. Yemekler ve Yiyecekler

Bu başlığa sadece yemekler diye bir başlık koymama sebebimiz anlatılan şeylerin bir kısmı yemek iken bir kısmı yemek değil ancak yenilmek için hazırlanan maddeler olmasındandır.

a. Karaharman: İçi olgunlaşmış ancak ne tam yeşil ne tam sararmış alata tavlı nohutların otları ile birlikte koparılıp gazel, saman veya çipil adı verilen ince odunların alevinde yanmayacak şekilde pişirilmesi. Bu pişirme işi çok kısa süreli olur ve nohutların yanmamasına özen gösterilir. Yakmak için kullanılan malzemelerin ince odun, gazel, yaprak veya saman seçilme sebebi çabuk yanıp bitmesi içindir. Nohutlar piştikten sonra yanan malzemeler dağıtılarak içinde pişmiş olan nohutlar kapçuğundan çıkarılıp sıcak olarak yenir.²¹

b. Ütme: Buğday başaklarının olgunlarından yapılır. Buğdayın kılçıklı, yerel deyim ile Çalıbasan çeşidinden olması gerekir. Başakların büyüklüğü seçilir. Buğday başaklarının içinin olmuş ancak kendisinin yarı yeşil yarı sarı olması gerekir. Toplanan bu başaklar yukarıda karaharman konusunda anlatılan çeşitteki malzeme ile hafifçe pişirilir. Daha sonra bu ateş dağıtılır vepişerek düşmüş olan başaklar avuç içinde ovulur. Üflenerek buğdayın saman kısımları ayıklanır ve sıcak halde yenilir.²²

c. Gıldır: Yeni yavrulmuş hayvanın süt vermeden önce ağız adı verilen ve memesinden sağılan süt benzeri sıvıdan yapılır. Ağız sağılıp bir bez ile süzülükten sonra tava veya geniş bir tencereye pişirmek için konulur. Yaklaşık yarım saat sonra üzerine yumurta kırılarak karıştırılır. Beş on dakika daha pişirildikten sonra indirilir. Bıçak veya kaşıkla kesilerek peynir kalıbı şeklinde servis yapılır. İstenilirse pişme aşamasında biraz şeker eklenebilir.²³

²¹ Araştırmamıza konu olan köyler içerisinde Nohut'un en çok yetiştiği Seyhan köyünden 1973 doğumlu *Hulusi Şahiner*.

²² *Ahmet Şahin*, 1969 Yelten köyü doğumlu; *Cemil Şahiner*, Seyhan köyünden, 1974 doğumlu.

²³ *Hacer Yılmaz*, Yelten köyünden, 1948 doğumlu.

d. Gavurga: Yufka yapılan sac ters çevrilerek ateş üzerinde hafifçe kızdırılır. Sacın üzerine bir miktar yağ eklenerek birkaç dakika bu yağın kızması beklenir. Daha sonra yörede yetişen Çalibasana adı verilen iri taneli sarı buğday yıkanıp ayıklandıktan sonra saca eklenerek hafif kızarıncaya kadar pişirilir. Bu pişirme esnasında buğdayın yanmaması için sürekli karıştırılır. Daha sonra kendirin tohumlarından elde edilen çedene ilave edilerek bir miktar daha pişirildikten sonra tabaklara konularak yenir.²⁴

e. Gilik Köftesi ve Yuvalak: Bölgedeki en meşhur yemeklerden birisidir. İki çeşidi vardır.

1) Etli Köfte-Etli Gilik: Malzemeleri: Tavuk veya kırmızı et kıyması, bulgur, soğan, tuz, baharat, su ve köfte otu (reyhan).²⁵

Soğanların yenilirken ağıza gelmemesi için küçük parçalar halinde doğranmasına özen gösterilir. Tavuk ya da kırmızı etin kıymasının satır ile yapılması lezzeti için tercih sebebidir. Etten yapılan gilik için kıymanın yağsız olması giliklerin ve yuvalakların dağılmaması için tercih sebebidir. Ortalama on kişi için bir buçuk kg bulgur ve bir kilo tavuk ya da et kıyması konulur. Ancak bu çoğu zaman göz kararı veya elde ne kadar etin var olmasıyla ilgilidir. Madenî veya plastik leğen yerine mümkün ise ağaçtan yapılmış tekneler tercih edilir. Bu köylerde köfte yapımı için özel küçük köfte tekneleri vardır.

Bulguru yoğurup kıvama getirmek zahmetli bir iştir. Üstelik fazla su koyarak bulgurun şişirilmesi de emeğinin boşa gitmesine sebep olur. Köfte yoğurmanın bu işin ilmini iyi bilmesi gerekir.

Yapılışı: Bulgur, kıyma, köfte otu, baharat, tuz ve diğer malzemeler tekneye konularak su eklenmeden bir miktar yoğrulur. Daha sonra biraz su eklenerek yoğurma işlemi devam eder. Yaklaşık bir saat bu yoğurma işlemi devam eder. Yoğrulurken ara sıra tuz ve baharat eksikliğinin olup olmadığı kontrol edilir. Eksik varsa eklenir. Bu eksiklikler oturanlara da tattırılan olmamış köfte ile sorulur. Ona

²⁴ *Yüksel Biber*, Seyhan köyünde 1962 de doğdu. Gümüşsu köyüne gelin gitmiştir.

²⁵ Reyhan köfte ile o kadar özdeşleşmiştir ki yörede kimse bu bitkiyi reyhan olarak bilmez ve herkes köfte otu demektedir.

göre eksiklikler tamamlanır. Yoğurma esnasında zaman zaman azar azar su ilave edilir.

Yoğrulan bu köfte harcının yumuşayıp yenilir hale gelip gelmediği yenilerek kontrol edilir. Yenilecek hale gelmişse isteyenlere çiğ olarak sıkmaç adı ile avuçta sıkılan bir miktar köfte verilir. İsteyene de pişmiş hâli verilir. Pişirme işlemi için hazır olan köfteler avuç içi büyüklüğünde ve daire şekline getirilir. Buna gilik denilir. Gilikler mümkün olduğu kadar meşe odununun közü üzerinde pişirilerek yenmeye hazır hale getirilir. Pişirilirken közün harlı olmamasına dikkat edilir. Aksi halde giliklerin dışı yanar, içi ise çiğ kalır. Pişirilen bu gilikler çay veya ayran ile birlikte sıcak veya soğuk haliyle yenilebilir. Ancak asıl lezzeti yapıldığı anda sıcak haldeyken yenilmesindedir.²⁶

Yuvalak: Yoğrulan köfte gilik yerine yuvalak da yapılarak yemek şeklinde yenilir. Yuvarlama işleminden önce dağılmaması için köfte üzerine yumurta kırılıp birkaç dakika daha yoğrulur. Yoğrulan bu etli köfte misket büyüklüğünde yuvarlanır. Tencereye yağ, salça, baharat, tuz ve su konularak yaklaşık kırk, kırk beş dakika pişirilir yenilmeye hazırdır.²⁷

Aslında köfte yapma işlemi bu köylerde adeta bir ritüeldir. Köfte yoğrulmaya başlarken ev halkı çoğu zaman komşular bir arada koyu sohbeta dalarlar. Daha çok misafir geldiğinde köfte yapılır. Bu ona verilen değeri gösterir. Çocukluğumuzda çoğu zaman yılda birkaç defa et ya da tavuk görebilen ailelerimiz zaten bu miktarı az olan eti pişirmek yerine herkesin tadabileceği köfte hâline getirirlerdi.

2) Kısır Gilik veya Kısır Köfte: Etsiz yapılır. İnce bulgur olan düğ, salça, tuz, baharat, soğan ve su ile yapılır. Düğ içerisine belirtilen malzemeler konularak yoğrulur. Bu yoğurma esnasında ara sıra azar azar su ilave edilir. Bu suyu iyi ayarlamak gerekir. Fazla su eklendiğinde düğ şişer ve lezzet kalmaz.

²⁶ Gilik yoğrulması zor olduğundan çok miktarda yapılacaksa erkekler tercih edilirdi. Seyhan köyünden 1942 doğumlu *İbrahim Abacı* da gençliğinde düğün, mevlid ve ziyafet amaçlı çok çeşitli etkinlikte gilik yoğurduğundan bahsetmiştir.

²⁷ *Fatma Şahin*, Yelten Köyünden, 1947 doğumlu ve *Fadime Abacı*, Seyhan köyünden 1948 doğumlu.

Yoğrulan bu köfte harcının yumuşayıp yenilir hale gelip gelmediği yenilerle kontrol edilir. Yenilecek hale gelmişse isteyenlere çiğ olarak sıkmaç adı ile avuçta sıkılan bir miktar köfte verilir. İsteyene de pişmiş hali verilir. Pişirme işlemi için hazır olan köfteler avuç içi büyüklüğünde ve daire şekline getirilir. Köz üzerinde pişirilerek yenmeye hazır hale getirilir.

Genellikle uzun kış gecelerinde veya kadınların komşuları ile birlikte yufka yapmalarının sonunda (ekmekten kalkmak) et bulunmadığı için yapılır. Kısır gilik bazen bir tercih olsa da eskiden genellikle fakirlik sebebiyle veya et bulunmadığı zamanlarda etli köftenin alternatifi olarak yapılırdı.

f. Mantar Pilavı: Mayıs ve Haziran aylarının vazgeçilmez yemeklerinden- dir. Bu aylarda bölgede bolca bulunan mantarlar doğadan toplanır. Yıkayıp ayıklandıktan sonra ince ince doğranarak bulgur ile birlikte pilav yapılır. Doğranan mantarlar mümkünse tereyağında hafif dağlandıktan sonra su, bulgur, tuz eklenerek pişirilir. Doğal kır mantarının lezzeti, yörenin doğal otları ile beslenen hayvanlarının tereyağı ve en doğal Çalıbasan buğdayından en ilkel ama en doğal halde yapılan bulguruyla nefis bir tada dönüşür.

g. Pââla Pilo (Bakla Pilavı): Yörede fasulye için pââla (Bakla), pilava da Pilô denilmektedir. Tüm köylerde nadir bilinen ve çok az yapılan bir pilav çeşidi- dir. Seferberlik ve II. Dünya Savaşı'nın yokluk günlerinde doğadaki her şeyden bir yemek yapabilme becerisi göstermiş olan ve aslen Ovacık köyünden olan rahmetli anneannem Ücün elkaplı Zeycan Yılmaz'ın yaptığı ve dayıoğulları ile tadına do- yamadığımız bir pilavdı. Pilava kuru fasulye konulabildiği gibi kış için yeşil halde kurutulmuş fasulye de konulurdu. Gerisi genel olarak nohutlu bulgur pilavı ile ay- nıydı.²⁸

²⁸ Ovacık köyünden Yelten köyüne gelin giden 1909 doğumlu olup 1990 yılında vefat eden Ücün lakaplı anneannem *Zeycan Yılmaz*.

5. Düğünlerde Bazı Gelenekler

a. Yuha Görme: Düğünün başladığı ilk günde kadınların evlerinden düğüne destek için götürdükleri yemeklik malzemelerdir. Bu malzemeler genellikle bulgur, makarna, tavuk, tarhana ve şeker gibi yiyeceklerdir.

Yuha görme iki anlama gelmektedir. Birincisi yufka görme anlamına gelir. Çünkü düğün günü düğün evinde komşular düğünde yenilecek ekmek için yufka yapmaktadırlar. Bu nedenle yuha (yufka) görme denilir. İkinci anlamı ise bundan öte daha derin bir anlam taşımaktadır. Düğünün ilk günü komşu kadınların düğün evine götürdükleri yiyecekler yardımın ilk adımıdır. En basiti ve en ucuzudur. Asıl yardım töre denilen ve güvey çimme günü yapılan para ve altın yardımıdır. Çünkü yörede bütçem yuha, altı yuha gibi yuha (yufka) kelimesi ince, az, sınırlı ve kolay gibi başka anlamlara da gelmektedir.

b. Danışık: Düğünün başlamasından bir gün önce köy bekçisi veya bir başka kişi tarafından düğün organizasyonundaki iş bölümünün gerçekleşmesi için yapılan davettir. Bu toplantıya çoğu zaman düğün sahibine en yakın akraba ve komşular davet edilir. Toplantıda düğünde kimlerin hangi görevi yapacakları ve düğünün kaç gün süreceği gibi düğünün sorunsuz şekilde tamamlanması için yapılması gereken işler konuşulur.

c. Bayrak Asma ve Bayrak Yemeği: Köyde düğünün başladığı gün cerek adı verilen uzun ve sağlam direklere bayrak soğan ve elma takılıp dualarla dikilir. Aynı günün akşamında köylüler bayrak ekmeği denilen ve düğün sahibi tarafından verilen yemeğe davet edilir.

d. Nikâh Ekmeği: Bu köylerde çocukluğumuzda bir hafta devam eden düğünler artık üç gün sürmektedir. Gelin almadan önceki gün güvey çimme günüdür. Bugün damat evinde altın veya para olarak töre atılır.²⁹ Yemek verilir. Güvey damatlıklarını giyer. Bugünün akşamında gelinin evinde komşulara yemek verilir. Bu yemek aynı köyde ise damat evinden gelir. Ayrı köyde ise etlik hayvan, yemeklik malzemeler ve yemeği hazırlayacaklar yemek yapmak üzere önceden köye gönde-

²⁹ Düğün sahibine verilen yardımlar için töre atmak deyimini kullanılmaktadır.

rilir. Bunlar yemek yapar. Yemek dağıtım ve organizasyon işi ise kız tarafının akrabaları tarafından gerçekleştirilir.

e. Kız Başı Yıkama: Gelin, babasının evinde kaldığı son gününden sonra yani erkek evinde güvey çimdiği gün kız da köy yunağında veya bir arkadaşının evinde yıkanır. Gelinlik elbiseleri giydirilir ve süslenir. Gelin son gününü babasının evi yerine arkadaşları ile geçirir.³⁰

f. Eşeğe Ters Bindirme veya Suya Bastırma: Yukarıda belirttiğimiz gibi düğün başlamadan önce yapılan danışıkta düğün için kahveci, yiğitbaşı, düğün kâhyası gibi işleri kimin yapacağı kararlaştırılırdı. Bu görevlilerden biri düğün sırasında herhangi biri geleneğe uygun olmayan bir davranışta bulunursa veya bir şeyi eksik yaparsa cezalandırılırdı. Cezasının karşılığı olarak da ortaya kaz, tavuk kesip ikram etme gibi et ile ilgili bir şey konurdu. Cezalı olan ya suçunu kabul edip bu istenilenleri yerine getirirdi ya da eşeğe ters bindirilerek köyün içinde dolaştırılır ya da elbiseleri çıkarılmadan mevsim kış bile olsa su dolu petniye (yalak) batırılarak ıslatılırdı.

g. Damat Kaçırma: Güvey çimme günü ve gelin alınmasından sonra gerdeğe kadar olan dönemde damada yiğit başlarının çok iyi sahip çıkması gerekir. Aksi halde damat kaçırılabilir ve yüklü miktarda bahşiş verilmesi gerekebilir. Nitekim çok eski zamanlarda Yelten köyünde Hacıbal Özbudak kaçırılmış ve üç gün boyunca bahşiş yeterli bulunmadığı için samanlıkta bekletilmiştir. Bu süreçte ise sadece su ve kuru ahlat kurusu yemiştir. Burada ilginç bir nokta da damadın gelenekler icabı kendisini kaçıranlara karşı koymaması ve bulunması için herhangi bir çaba içine girmemesidir.³¹

h. Vekilcelik: Gelin, baba evinden alınmaya gidildiğinde daha çok gelinin erkek ve en büyük ağabeyine verilen paradır. Bunun belli bir miktarı yoktur. Kız tarafını mahcup etmeyecek miktarda olmalıdır. Ancak bazen bunun çok abartıldı-

³⁰ *Nuran Yılmaz*, Yelten köyünden, 1972 doğumlu olup, Ankara'da ikâmet etmektedir.

³¹ Bu hikâyeyi 1911 doğumlu olup 1984 yılında vefat eden anne tarafından dedem *Hacı Mehmet Yılmaz*'dan dinlemiştim.

ğına ve gelin alınmadan önce pazarlık yapıldığına çocukluğumuzda şahit olundu. Bugün ise bu gelenek kaybolmak üzeredir.³²

i. Bayrağın Pîri: Gelin almaya giden damat tarafındaki düğüncü denilen gurubun önünde bir kişi bayrağı taşırdı. Bu kişi sıradan olmazdı. Bayrak ve sancak hakkında bir takım bilgilere sahip olması gerekirdi. Gelin tarafının komşuları gelini uğurlarken bayrağı taşıyana onun hakkında sorular sorarlardı. Genellikle bayrağın pîri kim sorusunu sorarlardı. Eğer bilemezse bayrak elinden alınırdı ki bu damat tarafı için küçültücü bir olaydı. Bahşişlerle razı edilerek bayrak geri alınırdı.

j. Yastık Kaçırma: Gelinin eşyaları baba evinden bir kağrı, at arabası veya traktöre yüklenilip damadın evine getirilirken gençler gelinin yastığını kaçırıp bahşiş isterlerdi. Bu yastık mutlaka bahşişi verilerek alınmalıydı.

k. Çerez Atma: Gelin damadın evinin önüne geldiğinde damat yüksek bir yerden işlemeli bir mendilin içine daha önceden koyulan leblebi, üzüm ve bozuk parayı gelinin duvağının üstünden yere saçardı. Çocuklar bu çerezleri yerler paralarını da alırlardı.

l. Gelin Attan İnmiyor: Gelin damadın evinin önüne geldiğinde gelini attan, kağrıdan, traktörden, arabadan kış ise kızaktan indirecek kişi indirmeden önce çoğu zaman şu şekilde bağırdı.

“Gelin attan inmiyor.

Sözünden dönmüyor.

Kayınbabası ne veriyor?”

Bunun üzerine kayın peder geline ne bağışlayacaksa onu söylerdi. Bazı kayınpederler ya gönülden ya uyanıklığa kaçıp ayaküstü söz vermemek için “; Yeter ki gelsin. Bu evin hepsi onun” anlamına gelen sözler sarf ederlerdi.³³

³² Düğün adetlerini en iyi bilenler düğünlerde en çok görev alanlardır. Yelten köyünden 1946 doğumlu okuma yazma bilmeyen *Satılmış Karabulut* da bunlardan birisidir. Çocukluğumuzdan itibaren birçok düğünde kahveci veya düğün kâhyası olarak görev almıştır. Her bir usulü en ince ayrıntısına kadar bilmektedir. Bizlere de bu konuda çok önemli bilgiler vermiştir.

³³ Bu geleneğe ilk defa 1985 yılında amcaoğlum *Burak* ve amcamın kızı *Fatma'nın (Fadik)* düğününde *Hacı Taşkın'ın* gelini indirirken rahmetli amcam Süleyman Şahin'e

m. Bahşış İçin Gelinin Bindiği Atın Önüne Çıkarılan Koyun Hikâyesi:

Bu ülkemizin hemen her yerinde görülmekte olup gelin arabasının önünün kesilerek bahşış istenmesi hadisesinin konumuz açısından ilginç yanı şöyledir.

Yelten köyünde köyün fakir kızlarından Deli Havze'nin gelin olarak damat evine gittiği esnada meydana gelen durumdur. Köyün gelenekleri icabı oradan koyunları ile birlikte geçmekte olan bir köylü koyunlarını gelinin bindiği atın önüne sürmüştür. Köylerin âdeti gereği gelinin burada yapması gereken şey o koyunu alıp atın üzerine kendi önüne koymasıdır. Gelin eğer bunu yapamazsa o çobana yüklü miktarda bahşış verilecektir. Zaten gelinin kayın pederi de fakir olduğu için koyunun değerine yakın bahşış vermesi mümkün değildir. Havze gelin, atın bir tarafından eğilerek koyunun sırtındaki yününden tuttuğu gibi orada bulunanların şaşkın bakışları altında kaldırıp atın üstüne koymuştur. Gelinin kayın pederi hem bahşış vermekten kurtulmuş hem de bir koyun sahibi olmuştur. Böyle bir yiğitliğe ne o güne kadar ne de ondan sonra rastlanmamış şaşılacak bir durum olarak yıllardır çevrede anlatılmaktadır.³⁴

6. Çocuk ve Genç Oyunları

a. Sizâle Bizâle (Size Gele Bize Gele): Yaklaşık yarım metre boyundaki bir çelik çomak çubuğu ile oynanır. Aslında bu tek başına bir oyun olmayıp oyuna ilk önce kimin başlaması ile ilgili bir seçimdir.

Çelik çomak çubuğunun bir tarafını birinci oyuncu veya oyuncu grubu, diğer tarafını ikinci oyuncu veya oyuncu grubu seçer. Belirlenen bir yere kadar sopa uzunlamasına size gele bize gele (sizâle bizâle) şeklinde seslice söylenilerek hedefe gidilir. Hedefe en son değneğin hangi ucu gelmişse o taraf oyuna ilk başlayan olur.

söylediğinde şahit olmuştum. O da bir kayın peder olarak, "Ula Hacoo gelsin yav. Bu evin hepsi onun" demişti. Oradakiler bu sözü çok beğenmişler ve çok gülmüşlerdi.

³⁴ Havze akıl olarak deli olmayıp, O'na mizacından dolayı deli denilmiştir. 1939 doğumlu ve hâlâ hayatta olan Yelten köyünden olup Ankara'da ikamet eden dayım *Ahmet Yılmaz* bu olayı 1911 doğumlu babası *Hacı Mehmet Yılmaz*'dan dinlediğini belirtmiştir.

b. Forah (Fotah) Oyunu: Ucu sivri ve alta yaklaştıkça genişleyen ve altı düzgün olan bir ağacın dikilerek uzakta kale diye belirlenen bir mesafeden vurulması ile oynanan oyundur. Forağın kaleye zıt arka tarafında bir izin çizgisi belirlenir. Kale taşının en fazla yarım metre forağa yakın yerinde de kale izin çizgisi belirlenir. Oyunda kaç kişinin olacağına dair bir kural yoktur. Ancak en az beş altı kişi olması oyunu daha zevkli hale getirir. Herkesin tek olabileceği gibi iki veya üç kişilik eşler halinde de oynanır.

Herkesin birer tane düzgün kalın ve yaklaşık bir, bir buçuk metre uzunluğunda değnekleri olur. Oyunda gödekçi (ebe) denilen forağı (fotağı) dikecek birilerinin seçilmesi gerekir. Bunun için her eş grubundan bir değnek bir kişinin kollarında toplanıp o kişi bu değnekleri başının üstünden arkaya atar. Üste gelen değnekler gödekçi değildir. Son değnek altta kalana kadar sürekli tekrarlanarak bir ya da birden fazla gödekçi belirlenip oyuna başlanır.

Belirlenen kaleden forağa oyuncular değneklerini isabet ettirmeye çalışırlar. Gödekçi denilen ebeler ise hem bu yıkılan forağı dikmek hem de ebelikten çıkmak için değneğin ucunu birilerine değdirmek zorundadırlar. Forak dikili iken izin çizgisini geçenler “bir bir bir” diyerek ebelenir (vurulur). Bazen biri, forağı vuramamış ve kalede vurulmamak için bekliyor olabilir. Gödekçilere yakalanmadan değneklerine ulaşip el veya ayaklarını değdirmişlerse onlar vurulmazlar. Kimsenin forağı vuramadığı veya ebeliğin uzun sürmesi durumunda izin denilen bir oyun aşamasına geçilir. Gödekçiler, “izin” denilince herkes koşarak değneklerini alıp “oylattım” diye havaya kaldırmak zorundadır. Kaldıramayan ya da en son kaldıran eşler izincidirler. Bunlar kaleden forağı vurup yukarıda belirttiğimiz forağın altındaki izin çizgisini geçirmezlerse gödekçiliği devr alırlar. Geçirirlerse gödekçiler ya birini vuracaklar ya da yeni bir izin zamanında birinin forağı vuramamasını veya vursa da izin çizgisini beklemeleri gerekecektir.³⁵

³⁵ *Mustafa Biber*, Gümüşsu köyünden, 1961 doğumlu; *Hikmet Yılmaz*, 1966 Yelten köyü doğumlu olup Tokat ilinin Zile ilçesinde ikamet etmektedir.

c. Sürahi: Bu da forağın basit ve taşlarla oynanan şeklidir. Belirlenen bir yerden sivri uçlu ve dikilen taş kale denilen yerden başka bir taşla vurma oyunudur.

d. Eci: Küçük düz taşların üst üste dizilmesi ve eşlerin belirtilen bir kaleden taşları bir ayakkabı veya top ile devirmesidir. Eskiden top fazla bulunmadığından lastik ayakkabıların birisini çıkartarak oynanırdı. Kaleden bir top veya gödekçinin lastik ayakkabısının birisinin atılarak devrilen taşların ebe vuran tarafından dizilmesi, bu sırada gödekçinin bu taşları dizeni lastik veya top ile vurması (ebe yapmak için dokunması) şeklinde mücadeledir. Taşları vurulmadan dizeni eci der ve tekrar kaleden vurmaya devam eder. Bu vurma işleminden sonra gödekçi el değiştirerek oyun devam edilir.

e. Sıçan ve Uclama Oyunu: Yaklaşık bir metre uzunluğundaki değneklerle oynanan bir oyundur. Oyuncular değneklerini yere vurarak tengellendirme denilen şekilde en uzağa fırlatmaya çalışırlar.

Bunun benzeri bir oyun da uclamadır. Oturarak daha ince çubuklarla oynanan bir oyundur. Oyuncular oturdukları yerden çubuklarının bir ucunu yere vurarak en uzağa çubuklarını atmaya çalışırlar. Daha sonra en yakın olan ebe olur. Oyuncular çubuklarını daha önceki oturdukları kaleden ebenin çubuğunun üstüne değıdirmeye çalışırlar.

f. Gazguç Oyunu: Yaklaşık otuz kırk santim boyundaki küçük değneklerin bir ucu sivriltilir. Buna gazguç denilir. Bunlar oyuncular tarafından yere vurularak dik halde batması için çalışılır. Bu yapılırken diğeri oyuncunun yere batmış ve ya da batmadan yere düşmüş gazgucuna değımesi sağlanır. Bu işi başaran arkadaşının gazgucunu alır veya gazguç yerine başka bir odun parçası alır. Bu oyun oyuncuların oyunu ne zaman sonlandırmak istiyorlarsa o zamana kadar devam eder.

g. Çiğdem Oyunu: Karlı havaların yavaş yavaş geride kaldığı ancak hâlâ soğukların etkisini gösterdiği baharın ilk günlerinde daha çok mart sonu ve nisan başlarında oynanan oyundur.

Mahallenin çocukları kar çiğdemlerinin ve sarıçiğdemlerin çıktığı zamanda çiğdemleri köklerinden sökerek rengârenk bir görüntü arz edecek şekilde odunsu bir dikenin dallarına yerleştirilirdi. Elllerine bir kap alırlar ev ev dolaşarak buğday, arpa veya bulgur toplarlardı. Evlerin kapısına gelen çocuklar “Çiğdem çiğdem çi-
cecik, haniya da bana kokecik. Verenin oğlu olsun, vermeyenin kızı ölsün.” şeklin-
de de tekerlemeler, şarkı benzeri sözler söylerlerdi. Toplanan bulgur pilav yapıp
yenilirdi. Buğday veya arpa ise bakkala götürülerek karşılığında daha çok bisküvi
veya kuruyemiş alınarak yenilirdi.

Bunların dışında beş taş ile oynanan eldaş, kemik ile gece ve dışarda oynan-
nan aşık oyunu, sekme (sek sek), istop, saklambaç, elim, sobe, yüzük, kabak, trak-
tör vagonları üzerinde köşe kapmaca ve Türkiye'nin bir çok yerinde düz bir tabaka
üzerine çizilerek oynanan üç taş ve dokuz taş oyunları en sık oynanan oyunlardır.
Kabak ve yüzük oyunları daha çok düğün odalarında oynanırdı.³⁶

h. Say Oyunu (Congulucuş): Koç katımı ayı olan kasımdan yaklaşık üç ay
sonra şubat ayında oynanan yetişkin oyunudur. Seyyar bir merdiven alınır. Merdi-
venin dört bir yanından dört kişi tutar. Bunlar ayakta iken merdiven ile birlikte
üstleri bir çul veya kilim ile örtülür. Bu merdiven deve kılığına getirilir. Önüne bir
deve çobanı seçilir. Kıyafetleri ile çobana benzetilir. Kadın kılığına girmiş iki kişi
gelin yapılıp. Bu şekilde ev ev dolaşılır. Bu dolaşma esnasında deveyi durdurmak
ve kontrol altında tutmak için çoban elindeki sopa ile arada bir uslu durmayan de-
veye vurur. Bu gerçekte merdivenin altındaki kişilere vurmazdır. Bu arada seyirlik
olan bu gösteriyi izlemeye köylüler dâhil olurlar ve ortaya çıkan komik durumlarla
eğlenirler. Evleri dolaşan deve, çoban ve gelinlere köylüler yağ, bulgur, un, şeker
veya durumuna göre başka şeyler verirler. Toplanan bu malzemelerle kadayıf
açılır, pilav yapılır, kaz ya da tavuk pişirilir, bakkaldan bu malzemelerin bir kısmı
ile kuruyemiş veya yenilecek başka malzemeler alınır ve hep birlikte yenilirdi. Bu

³⁶ Bu oyunu çocukluğumda Yelten köyünden 1974 doğumlu *Ayhan Sağlamer*, 1972 doğumlu *Cafer Şahin*, 1973 doğumlu *Necati Sağlamer*, 1971 doğumlu *Hanişi Yılmaz* ile birlikte çok defa oynayıp Dikmesöğüt köyündeki bakkaldan bisküvi aldığımızı ama aldığımız bisküvinin miktarının azlığından hayal kırıklığına uğradığımızı unutamam.

köyde çok önemli bir ritüel olup genç yaşlı, kadın erkek tüm köylü oyunun oynanmasını dört gözle beklerdi.³⁷

7. Deyimler ve Atasözleri

Aç yatıyo tahtenbeçte yatıyo: Fakir ama gücünün dışında harcayan veya varmış gibi davranan

Aferin diyene bi tas su içmek: Gaza gelen

Ağır otur batman getir: Olgun ol

Ah felek ah kimine gavun yedirdin kimine kelek. Bize de böyle bozu bayırı çok gördün felek: Sitem

Ahmed'in öküzü gibi bakmak: Anlamsız bakmak

Allah gardaşı gardaş yaratmış nasibini ayrı yaratmış: Herkes kismetini yer

Apba gar kesilmek: Birden beti benzi solmak

Alınan avlamak: Kandırmak

Atın önüne it çıkar gibi çıkmak: Her söze karışmak. Sözü kesmek

Balığ ambarı (Beylik ambarı): Çok yiyip içen. Kanara

Bamballamak: Sırtını sıvazlamak, şımartmak

Başa geçti bir külek ne kulpu var ne kulak: Atsan atılmaz, satsan satılmaz

Başı Çuvala: Plansız harcama. Rastgele. Hesapsız

Bir çöp kibrite bir karı boşamak: Pireye yorgan yakmak

Boğazı cuhurdamak: Bir yiyeceğe nefsi düşmek, çok canı çekmek

Canı güymemek: Sabırsızlanmak

Cıbrırın kabadayısı: Fakir ama gösteriş meraklı

Cöh tüketmek: İnsanı boş yere üzme, nefesini tüketmek

Cırcırın ağzında: Tehlikenin en önünde

Culuk gibi yutmak: Lokmaları hızlı yutmak

Çarpana çalmak: Yoğun çaba sarf etmek

³⁷ *Zekeriya Karip* Seyhan köyünden, 1943 doğumlu; *Mahmut Şahin*, Yelten köyünden 1949 doğumlu.

Çeykellik çıkartmak: Huzursuzluk çıkartmak

Çıt demeden çalıya düşmek: Sabırsız. Her şeye inanan. Çabuk kanan

Çitçi maymun etmek: Rezil rüsvâ etmek

Dağ dayısı, d(t)avşan emmisi: Herkese yakın durmak. Herkesi akraba ve yakını gibi görmek

Dağdaki davşana pilav suyu koymak: Olmamış şeyden önce hayale kapılmak

Dalısına binmek: Başına belâ olmak, sürekli dalaşmak, bulaşmak

Defi delik: Sır saklamaz

Dek duran dekmuk yemez: Uslu durana bir şey olmaz

Dele devre konuşmak: Rastgele bilip bilmeden ölçüsüz konuşmak

Deveyi havudu ile yutmak: Az gözlü, günah sevap bilmeyen

Dıdının dıdısı kör baltanın dūdüsü: Çok uzak akraba

Dinini karalamak: Yalan söylemek

Dişinin dibini sorhutmah: Umutsuzca bir şeyi hayal etmek, bir şeye ulaşamamak

Dolak kurutmak: Boşuna vakit geçirmek

Döklüm döşşek-serme seriç: Darma dağınık

Dövüşene taş toplamak: Kavgayı alevlendirmek

Durdukça tuz kavurmak: İş çıkarmak

Düş azıtmak: Rüyada müstehcen görmek

Ekmeksiz adam: İyilikten bilmez

El tellalı: Her şeyi aleni olan, gizlisi saklısı olmayan

Elekten saca gitmemek: İyi yoğrulmamış hamur, ele avuca gelmez

Elini yüzüne un bulaştığını görünce değirmenci sanmak: Kişinin görünüşe aldanıp küçük görmek

Elma ağacının dibinde büyüme: Bencil

Erciyes'te kar varmış bayın canına değsin: Ulaşamadığın iyi şeyin sana ne faydası var

Erindiğinden eşeğe dayı demek: Üşengeç

Erinmek: Üşenmek

Erkek eşeğin sıpası olmaz: Annenin yerini baba tutmaz

Erkek eşek şanslı olmak: Şanssız

Eveşmek: Bir işi başkasının yapmasını ummak

Eyâsi kalın: Vurdumduymaz. Yapılacak kötülüğü anlamaz ve çabuk unuttur

Feylinin ekmeğini yemek: Ettiğini bulmak

Gadillik olmak: Haksızlık olmak. Yazık olmak. Kötü şeyi hak etmemek

Gââl gââl ötmek: Boş konuşmak, sallamak, atmak

Garaçıyı (karakeçıyı) gören içi dolu yağ sanıyor: Görünüşüne bakıp varlıklı sanmak

Gardaş gardaşı atar yar başında tutar: Kardeş arasına girilmez

Gaybete yumurta pazarlığı yapmak: Görmeden olmayacak şeylerin pazarlığını yapmak.

Gaze gaşadı (Gazze gaşadı): Çok kalabalık oldu

Geçinin kötüsü eşmenin gözünden içer: Kötü insan bunu bilmez iyiyi arar

Gemini gevme: Ulaşamaz. Beş parasız. Aradığına ulaşamayan

Gıpcınmak: Çabalamak, bir şeye ulaşmak için harekete geçmek isteyip yapamamak

Gönül düştü kediye o da benzedi duduya: Gönül kötüye de düşse o çok güzel görünür

Gör (yap) benim için öğren senin için: Benim işimi de yapsan öğrenmek senin içindir

Göz belertmek: Kötü bakmak, gözle kızdığını göstermek

Gözle Memmet tren gelecek: Boşuna umutsuzca beklemek. Gelmeyecek şeyi beklemek

Gözünün goferi çekilmek: Yorulmak. Kör olmak. Arık. Zayıf düşmek

Haber habesi (heybesi): Her şeyden haberi olan

Hacil olmak: Mahcup olmak, utancından el içine çıkamamak

Hahını acuna goymah: Gerekli cevabı vermek, mücadeleden galip gelmek

Hak dinine gavuşturmak: Gereğini yapmak, cezasını vermek

Halep'te eşek izi aramak: Kalabalık yerde bulunması imkânsız aramak

Hapapa ıras gelmek: Ummadığı yerde birden bire karşılaşmak

Hastaya kar sormak: Birisine çok istediği şeyi isteyip istemediğini sormak

Hasan Hüseyin'e su vermez: Hiç kimseye faydası olmayan

Her akıl bir olsa ba (bağ) duvarı neylesin: Bir konuda her aynı düşünmeye-
bilir

Her kütüğün başına karınca birikmez: Herkes sevilmez. Herkesin kapısı ça-
lınmaz.

İngılıbın üstünde durmak: Tam sınırda olmak. Oldu olacak, düştü düşecek,
bozuldu bozulacak. Mudara

İdiris'in üğüttüğü ile durmak: Kendi kazancını değil atadan kalan mirası
yemek. Zor görmemiş.³⁸

İrasa gelmek: Yakalamak, kötü amaçlı tam da rastlamak

İşi çamsıtmak: İşi zora sokmak. İşlerin karmaşık ve kötü hale gelmesi

İt gözlü: Kem gözlü. Kötü gözle bakan. Namussuz

İt ile çuvala girilmez: Huysuz ile birlikte zor iş yapılmaz, beraber olunmaz

İt kılı çam sakızı: Kıymetsiz, değersiz, sıradan

İtin kavurga yemesi: Olmayacak iş

İt yiyor şeytan duasını okuyor: İlgisi olmayan kimseler faydalaniyor

İti ite buyuruyo it de dönüyo kuyruğuna buyuruyo: Verilen bir işi yapma-
yıp herkesin bir başkasın buyurması.

İtin ayağını taştan esirgemek: Esirgeyecek kadar önemsiz kişilere değer
vermek, korumak

İzi büyüğün harmanlardan geri dönmek: Bir müddet sonra yanlıştan dönmek

Kadere kırkbeş: Şansa, talihe

Kadir beklemek: Uykusunun gelmemesi. Genellikle yatmayan çocuk için
kullanılır

³⁸ Yörede çiftçiliğin İdris peygamberle başladığına inanılır.

Kancık eşek şansı olmak: Şanslı

Kefidek geçmek: Birden solmak. Aniden bayılmak. Ölmek. Üzüntüden mahvolmak

Kel Ali'nin başına dönmek: Darmadağın olmak. Virane olmak

Kelik görmek: Küçük görmek

Kendine kilim dokumaz başkasına halı dokur: Kendisinin kolay işi yerine başkasının zor işine dört elle sarılan

Kepik bile vermemek: En küçük bir parça bir şey bile vermemek

Kimin kağnısı gıcılarsa ona binmek: Kendisi olamayan. Her söze kanan. Gaza gelen

Kişmete kalkmak: Kıymete binmek

Kör öküz yemi gibi doldurmak: Bir şeyin çok doldurulması (yemek, su, çay vb)

Kuruya kurt düşmez: İyiye, doğruya ve sağlama bir şey olmaz

Küşüm çekmek: Kaygılanmak

Leççe yapmak: İtiraz etmek

Maçça etmek: Çıldürtmek

Maslahat delisi: Alenî dengesizlik

Maşuşlamak: İhtiyarlamak, düşkün olmak

Mat mat bakmak: Dalgın daldın bakmak

Mırığını yıkmah: Suratını asmak. Morali bozulmak

Mısır kiri: Çok kirli

Mızgı dar: Başkasının iyi şeyini istemez

Muhaat olmak: Sahip çıkmak, korumak

Musturlanmak: Naz yapmak

Nefsini kollemek: Canı çekenden az da olsa yemek

Neneye (nâneye) muhtaç olmak: Çok fakirleşmek

Olacak olursa devenin başında insanı guduz dalar: Olacaktan kaçılmaz

Oruç tuttuğu ile bayram etmemek: Geçimsiz

Öküz olup köpe sıçmak: Büyümüş gibi davranan, büyüdüğünü zanneden
Ölüsü olan bir gün delisi olan her gün ağlar: Akılsız çocuğun başa getirdik-
leri

Örkü uzamak: Şımarmak, haddi aşmak

Piçin babasını sormak: Gereksiz merak eden

Safiye'den vazgeçmek ama çaydan vaz geçmemek: Bir şeyin tiryakiliği

Semeri ile seksene gelmek: Pahalya mal olmak

Sıtkı sıyrılmak: Bir kişiden soğumak

Sini gelecek: Yemeği beğenmeyene daha iyi bir yemek gelecek diye şaka-
cıkta alay etmek

Sokak iti: Çok gezen insan

Sökün etmek: Akın etmek, birden yerinden oynamak. Kar sökün etti.

Şekerden helvayı bile yememek: Çok üşengeç ve nazlı

Teşne olmak: Seferber olmak

Tilki uykusuna yatmak: Uyuyor gibi yapmak

Toprak kemik gibidir. Geven sonrakine bırakır: Dünya kimseye kalmaz tü-
tünleri tütsün de od vermez komşu olsunlar

Urum'da Kırım'da ne varsa aklına gelmek: Gerekli gereksiz her şeyi aklına
getirmek

Uylamak: Çok ısrar etmek

Vadesi yetmek: Eceli gelmek

Vakarsız akrabadan vakarlı düşman iyidir.

Vanılamak: Boş yere konuşmak

Vay yandıma düşmek: Pişman olmak, endişelenmek

Yahni etse suyunu vermemek: Hiçbir şeyini lâyük görmemek

Yal kanarası: Çok yiyen, hak etmeyen

Yaşında Mısır'da eşşek kalmamak: Yaşı büyük ama gizleyen için yaşlı an-
lamında

Yeldirmek: Yormak

Yel vermek: Kışkırtmak

Yüzünü yumak: Yüz vermek. Ön vermek. Hatasını kapatmak

Zaraman ağlatmak: Zulüm etmek

Zemmini vermek: Birisi hakkında arkasından herkese kötü konuşmak

8. Tekerlemeler

Birisinin başında otuz iki yaşında.

Çiğdem çiğdem çiçekcik haniya da bana kökecik. Verenin oğlu olsun. Vermeyenin kızı ölsün.

Elim elim epenek elden çıkan kepenek. Kepeneğin yarısı. Yumurtanın sarısı. Elini öp koynuna sok.

Hacıbal hacca gider durur durur gece gider. Bi yumurtanın içinde kırk iki cüçük öter.

Hoptara leylim havası. Yandı pilav tavası. Ergen kızlar kaçıyor. Vermeyince babası.

İnne minne ucu dinne. Ballı hoca balballı hoca.

Kandırdım. Kambur eşeğe bindirdim. Yarı yolda indirdim.

Karaldı köz. Tükendi söz. Gahın (kalkın) gidin siz. Yatacaz biz.

Nal, mih, gurtul çih. Üzüm, herkeş evine düzüm.

9. Dua ve Beddualar

Allah sonu gelen (sonu iyi olan) kul-
larından eylesin.

Allah sürsün çıkarsın.

Babanın dibi.

Cıfit tohumu.

Kanına iliğine beh olsun.

Karaltısı kaybolasica.

Karış karış uzayasica.

Kör müsün? Diyene cevap: Kör ol da
köşeyi dolan. Yalını ye de çamdıyı
fırlan

Ödü büyüyesice.

Serkis tohumu.

Teneşirlere gelesice.

Töremiyesice.

Yanı kara gelesice.

10. Yerel Kelimeler

Aba: Anne

Âdırmah: Yükte, heybede veya tera-
zide bir tarafın ağır gelmesi

Ahaki: Olur ya

Âleş-âleşmek : durmak beklemek.

(Aleş beraber gidelim. Su basında
aleştik)

Âleşmek : Dalga geçmek

Algun: Suyolu

Allahababına: Kendiliğinden, sahip-
sizce

Andal: Sulamayı kolaylaştırmak için
tarlanın küçük bölümlere ayrılması

Anıştırma: Bir şeyi işaret etme, de-
mek isteme

Arık: Zayıf

Arimbeç: Bir ucu eğik olan veya eğik
hale getirilen alet

Asuvata: Yoğurt, süt, çökelik ve te-
reyağı gibi şeyler

Asüklü: Zavallı kadın, biçare

Aygun baygun çiçeği: Ay çekirdeği

Ayahçah (ayakçak): Merdiven

Badal: Merdiven

Bâde: müsaade

Behlemek: Yer ayırtmak, söz kesmek

Bennenmek: Kendini beğenmek

Bezi: Saç üstünde yapılan küçük
yufkanın yağlı hâli

Bıcahlık: Kap kacak konulan yer,
üzeri açık mutfak dolabı

Bıldır: Geçen yıl

Bilig: Kur'a çekmek

Boğazsah: Boğazı büyük, ayıp olacak
şekilde boğazına düşkün olan

Buncaaz: Çok az

Buymak: Üşüme

Cââ: Düz alan

Câabe: Müsade
Cavratma: Bir şeyi vermeden önce
imrendirme, bekletme
Cendek: Büyük odun parçası
Cıfıt: Kavgacı, dokunulmaz
Cımbar: Dallarını kesilmiş iyi kalite
odun
Cırcır: Fermuar
Cırtma: At, eşek ve katırın çiftesi
Cil: Ekilen şeyin ilk defa toprak yüzünde
görünen yeşil hali
Cirbit: Göz çapağı
Comba: İki ile dört yaş arasındaki
erkek manda
Cool: Mercimek, nohut ve fasulyenin
kökleri yukarı gelecek şekilde küçük
desteler halinde toplanması
Cuu cuu cuu: tavuk çağırma
Cümbüzük: Çabuk ağlayan
Çalgı: Ahır süpürgesi
Çalhama: Ayrın
Çalınmak: Aranmak. Çalındım bu-
lamadım
Çalınmak 2: Felç geçirmek
Çap: Eğri
Çarşı: Mabettin tavanındaki hezen-
den küçük uzun ağaç
Çavmak: Bozulmaya yüz tutmak (et)
Çavmak: Hafif uçmak

Çebiş: Keçinin oğlaktan büyük yav-
rusu
Çellemek: Aniden ölmek, çatlak
Çeykel: Huzursuzluk çıkarıcı, huysuz
Çiğleme: Çökellik
Çippik: Alkış
Çiit: Ay çiçeğinin çekirdeği dışında
kalan tüm bitki çekirdekleri
Çitil: Huysuz, sorun çıkarmaya me-
yilli
Çitil: Fidan
Çodürüçöş: Tahterevalli
Çoomak: Bir tarafın ağır gelmesi.
Ağdırmak
Çor: Tuz
Çöplük mollası: Horoz
Çütçük: Boyun
Daanağacı: Çitlembik ağacı
Dâarmi: Uzunlamasına
Dalamak: Isırmak
Dalga: Defter yaprağı
Dallama: Cepken
Dayak (h): Destek
Dazgir: İnsanları birbirine düşüren
Deyri: Zile Panayırı
Dıhız: Tava gelmemiş toprak
Dıvrak: Küçük, kibar

Didmek: Yün, pamuk vb.ni tellere ayırarak kabartmak. Pilav üstüne et dağıtmak
Dil kırmak: Şehirli gibi konuşmak, şîvesini konuşmamak
Dingiş: Zayıf, arık
Direngeç: Destek
Dovvah: Manda durdurma için seslenme
Dökme: Merteklerin üzerine döşendiği mertekten daha kalın çarşıdan küçük ağaç
Dörpüsüz: Ölçüsüz, ayarsız, döküp saçan
Döşlük: Çocuk önlüğü
Döşürücü: Dilenci
Dûdü: Balta veya keserin çekiç yerine kullanılan arka kısmı
Dutah (Tutak): Sıcak bir şeyi tutmak yapılan için ortası iple bağlı iki parça bez
Dürmeç: Dürüm
Düzençi: Yalancı
Ebula (Ebekulağı): Salyangoz
Eççcik: Az
Ekcem: bilmiş
Ekdi: Birisinin yanından hiç ayrılmayan

Ekmek Görme: Mevlitten sonra ikram edilen yemek
Ekleşme: Tartışma
Elavay: Yavaş
Elçim: Tutam, bir demet
Eli eğri: Hırsız
Emâçer: İşe yarar
Eme: Babanın kız kardeşi, hala
Enek: Bilye, misket
Emişik: Aynı kadından süt emmiş, kardeş olmayan çocukların her biri
Emmideş: Baba soyundan gelen erkeklerin yakınlık derecesi
Enim gunum: Yavaş yavaş. Acele etmeden
Enim-Kelââm. Hısımım-akrabam
Eremük: Zayıf, çelimsiz
Evek: Bir dönüme yakın toprak parçası
Fehm: Görme. Gözlerim fehmetmiyor
Fenkme: Yorgun düşmek
Feyil: Tiyet
Fışgı : Hayvan güvresi. Kön
Fışgı : Huysuz ve kötü yoldaki kadın
Fırdalayın: Çevresinde
Fışlah: Sarı
Fidayi bir: Sadece bir
Gabınsımak: Hak etmediği halde sahip olmaya çalışmak

Gahırdah: Eritilen kuyruk ve iç yağından kalan posa

Galos: Kötü huylu, namussuz adam

Galuç: Ot yolmak için kullanılan yarım daire şeklinde ince sapının ağaç içine yerleştirilmiş alet

Ganara: Açgözlü, doymak bilmeyen, bedavacı

Gapcu: Nohut, mercimek ve fasülye gibi bitkilerin meyvelerinin içinde saklandığı kısım

Gardoo: Patates

Garsamba: Karmaşa, keşmekeşlik

Garıştırma aşısı: Yayla çorbası

Gâşamak: yerinden oynamak

Gaşarmak: Yapabilmek, becermek

Gatılı: Ayran

Gazguç: Bir ucu sivriltilmiş ince odun

Gecgere: Harç, çamur, kum taşımakta kullanılan tahtadan yapılan, etrafı kapalı, üstü açık dört kişi ile taşınan alet

Gerimşek: El değirmenlerinin üst taşının ortasındaki deliğe konulan ağaç ya da demir bir aygıt

Gettim: Zile Panayırı

Gıpcıtmak: ot gibi bitkileri kökünden sökmemek, bir kısmının kopup elinde kalması

Gırçılı: Yaşı geçmiş ihtiyar ama kendine yakışmayan şekilde davranan

Gısgı: Disiplin

Gısmih: Cimri

Gıtmir: Cimri

Gıvıtmah: Küçük aralık bırakmak.

Kapının aralıklı bırakılması

Gidişmek: Kaşınmak

Gişi: Koca

Golan: Semerin yerinden oynamaması için eşeğin karnı ve kuyruğu altından dolaştırılan geni ebatlı ip veya kayış

Gonah (sağırnun ile) başta bulunan kepek

Gônümek: yanmaya yakın

Gôô keçemen: Kertenkelenin büyük ve yeşil olanı

Gôô: Yeşil

Goo-goocu: dedikodu

Gop gop hastalığı: İshal

Gopey: Tazı

Goşam: Avuç dolusu

Goşma: Ahşap evlerde odanın ağaçlı üst (tavan) kısmı

Gölek: Küçük göl

Gövmek: Yeşermek

Gövmek: Morarmak

Gözlemek: Beklemek

Gubaşlıh: Sırayla

Gubuduh: Dedikodu

Gûccâ (Küçük ağa) : Kız kardeşlerin en büyük abileri

Gûdûk: Köpek

Gunnamah: Mundar hayvanların yavrulaması

Gurpidenek: Aniden düşmek

Gurum: Vücudun oluşu yapısı

Güdül: Tahta kepece

Günülemek: Kıskanmak

Güvmek: Bırakmak

Hahtan fidayi: Sadece bir

Hahlı vecli: Doğru dürüst, kuralına göre

Halevet: Kıymet

Hapapa: Birden karşı karşıya gelme, tesadüfî karşılaşma

Hatallah: Hiç durmadan

Hayat: Mabeyn, sofa

Hekir: Balın içindeki balmumu

Heri: Yahu

Hers: Kızgınlık

Heştad: Huysuz ihtiyar

Hevüs: Çift sürülürken her sürülen alan ile sürülmemiş alan arasındaki boşluk

Heyikleme: İzleme, seyretme

Hezan: Dökmelerin üzerine döşendiği dökmeden daha kalın ağaç

Hıc: Yeni doğum yapmış hayvanların süttten önceki ağız da denilen süttü

Hoca Mektebi: Mahalle mektebi

Hormek: Büyük baş hayvan bağırmasına verilen isim

Höbermek: Sinirlenmek, parlamak

Ihmak: Devenin çökmesi, oturması

Ilingaç: Tarlada beşik yerine ağaca asılı olarak küçük çocuklar için oluşturulan salıncaklı yatak

İngılıb: Sınırdan, oldu olacak, düştü düşecek

Irgatlıh: Bitkilerin kesilmesi toplanması. Hasat öncesi işlem

Işmar: Göz etme, gizlice göz işareti

Iymak: Çaput, kumaş vb. gibi şeyleri dilmek

İbe: Kaz kovalama sesi

İbi ibi ibi: kaz çağırma sesi

İdare: Gaz yağı ile yanan, camsız başında fitil olan is saçan aydınlatma cihazı

İlee: Değil mi?

İlenger: Geniş pilav kabı
İrahah döşeği: Hastanın ölmeden önce yattığı son yatak
İtâa: Hamutun işlenmesi sırasında üzerindeki çul
İt direseği: Gözde çıkan arpacık
İtleme: Kışkırtma
İvitleme: Kurcalama
İt yitiği: Kaybolan şeyin bir türlü bulunamaması
Kâh: Zirve
Kart: Kendini beğenmiş, bön
Katır Göbeği: Bir tür ince uyun içi siyah ve yenilen mantar
Kekitmek: Sırayı bozmak, beklene- nin dışında
Kemçürme: Edepsizçe karşı çıkmak, sırtarmak
Kepik: Küçük ve kıymetsiz yiyecek parçası
Kerçine: Nisbet yapmak,
Kerme: Kış boyu ahırda kalan yazın kazınan hayvan gübresi
Kes: Fiğ, Nohut, Fasülye ve mercimek gibi bitkilerin samanı olup samandan çok daha değerlidir.
Kes: Et veya tavuk döner
Keşik: Sıra

Kırışmak (gırışmah): Kendini beğenmek
Kırklık: Makas gibi ama daha büyük ve kaba koyunyünü kesme aleti
Kırmaşmak: Oynamak, kıyıldamak
Kızan tutmak: Dişi köpeklerin çiftleşme isteği
Kızılca: Ispanak gibi yenilen bir tür ot
Kinik burun: Küçük burun
Kişiflemek: Gözcülük yapmak
Kişmete binmek: Kıymete binmek, kıymetlenmek
Koğcu: Dedikoducu
Kollemek: Nefsini avutmak
Komeli: Toptan
Kôn: Hayvan gübresi
Kop (o-ö arası telaffuz): Kağnıda öküzün arkasında kalın ve dışa uzanan tahta kısım
Körbakuş: Baykuş
Kösek: Ağaçtan yapılmış kaldıraç
Köstü: Geleni
Kösüre: Bileme taşı
Kulleme: Yer kapmak
Külük: balyozdan küçük çekişten alet
Künde: Her gün
Küşüm Çekmek: Kaygı, merak
Loc olmak: Çok ıslanmak

Loo: Ahşap evlerin su geçirmemesi için üzerinde gezdirilen büyük yuvarlak taş
Malamat: Kötü, rezil
Mamman: Saf
Martava: Palavra
Maya: Dişi eşek
Mehekli: Hastalıklı
Mesimek: Önemsemek, dikkate almak
Mırıl: Çamur bataklık
Mısmıl: Doğru dürüst
Mızgı dar: Başkasının iyi şeylerini istemeyen
Mil: Tığ
Modul: Sopa ucuna yerleştirilen küçük çivi ile daha çok çiftte veya binek hayvanların gitmesi için dürtmeye yarayan araç.
Mucur: Bir ölçeğin dörtte biri
Mucur: Uruplanın dörtte biri
Müdâne: Tenezzül
Müş: Belirsiz
Namazlaa: Seccâde
Nefaat: Ne zaman, ne vakit
Nehas: Nasıl oldu da, hayret
O ne şaal: Ne halde
Onart: Düz, doğru
Ôndere: Öküzleri çiftte veya dövende sürmek için kullanılan uzun çubuk

Oonduruk: Ekilen ürünün sonradan zamansız yeşermesi
Oorseme: Mısmıl hayvanların doğal yollardan döllenmesi
Ôosâ: Yanan büyük odun parçası
Öçbe: İnat
Öhlezi: Zayıf ışık
Ötoon: Geçen gün
Öz: Küçük dere
Özemek: Karıştırmak
Özelemek: Karıştırma
Palacı: Çerçi
Pan: Durgun, saf, anlamaz
Papara: Kısmı, azarlama
Partal: Abartı, martava
Paşalı: Kadınların giydikleri uzun elbise
Payalanmak: Övünen
Pelver: Domates salçası ve kuşburnu marmelatına verilen isim
Pevlûke: Fabrika
Pıhpıh: Bulgurun una yakın incelikteki toz kısmı
Pinnik: Kümes
Pörsük: Solma, buruşma
Puçalamak: Zorda kalmak, tereddüte düşmek
Puharik: Eski usul baca
Pürpürüm: Semizotu

Pûr: Şekerpancarı yaprağı	Şeb: Tuzlu
Saati geçmek: Ölmek	Şefil: Yeşil sebzelerin veya buğda- nın haşlandıktan sonraki suyu
Sahu: Ceket	Şıltah: Gereksiz bağırma, yaygara
Sail: Dilenci	koparma
Salahana: Çok gezen, işsiz güçsüz	Şikâr olmak: Kıt
Savah: Aptal, şaşkın, saf	Şip: Hızlı
Seartmek: Koşmak	Şişirtme: Balon
Selefeden: Bir şeyi emek çekmeden, bedavadan elde etmek	Sûûmek: Moda olmak
Siimek: Köpeklerin işeyerek kendi alanlarını belirlemeleri	Taar: Büyük küp
Simidik: Yavaş, oyalanan	Tahtembeç: Sedir
Simil simil: Yavaş yavaş	Tar: tavukların üzerine dizildikleri yerden yüksekte uzatılan ağaç
Sokak iti: Çok gezen	Tavan: Kiremit
Solapa: Ne yapacağı belli olmaz, rast gele konuşan, elleri ayarsız	Temek: Ahırdan hayvan pisliğinin atıldığı küçük pencere
Sorutmak: Ayakta dikilmek	Terkisalat: Dengesiz
Sûûmsuz: Kanaatsiz, ayıp olacak şekilde boğazına düşkün olan	Tığ: Döven ile sürülen buğday, arpa, fiğ gibi ürünlerin ayrıştırılmadan önceki hali
Sürüm: İş yaparken durulan baş kı- sım	Tıllı: Küçük yayıklarda ayran ve çökelik yapmak için yapılan yayma işlemi
Süümek: Modası devam etmek. Ge- çerli olmak	Tille: Baston
Süüüm: iğneye bir kere takılacak kadar ip	Tontu: Kökü yenilen yabancı ot
Şapilya: Terlik	Tosga: İki yaşından büyük ancak henüz yavrulamamış manda
Şargada: Yaramaz, kavgacı	Tostan böcüğü: Hamamböceği, hay- van pisliği ile beslenen siyah böcek
Şaştım aşı: Yapacak bulamayıp kafa- dan uydurularak pişirilen yemek	

Tuman: Kadın şalvarı	Yeen olmak: Sürekli olmak
Tusmak: Saklanmak	Yemlik: Tuzlanıp yenilen bir ot
Tüncüme: Kumaşın eskiyip incelmesi, tiftiklenmesi	Yen: Dişi hayvanların döl yeri
Urupla: Ürününe göre 14 ile 18 kg arasında değişen bir ölçek	Yennemek: Hayvanın yavru lamaya yakın olması
Uş parası: Ders alma	Yer oynaması: Deprem
Uyluk: But, kalça	Yirmek: Kokmak
Ürelîn: Geçen gün. Dünden önceki gün	Yirmek: Yırtmak, kesmek
Ütmek: Kılı şeyleri yakmak, kumarda yenmek kandırmak	Yumuş buyurmak: Bir şey istemek
Verecek: Borç	Yülümek: Kılı kesmek
Verep: Bayır	Zââr bacak: Kısa boylu
Vırt cırt. İvır zıvır	Zanah: Kötü huylu ve kötü yollu kadın
Yaanni: Sırt	Zarek: Susam
Yağlık: mendil	Zavzu: Salatalık
Yanaz (Sağır nun ile): Huysuz	Zelve bağ (Zellebağ): Kağnyaya koşulan öküzlerin boğazlarından kağnının zelve denilen öküzlerin boyunlarının geldiği kısma bağlayan örülmüş kalın ip
Yanıkmaq: Sitem etmek	Zelve: Öküzlerin kağnyaya koşulan kısmı
Yar: Uçurum	Zıpcıh: Kötü yollu kadın
Yarımla: Uruplanın yarısı. Ürüne göre 6, 7, 8 veya 9 kg.	İbil: Çöp
Yarım mucur: Uruplanın sekizde biri	Zerze: Kapı kilitleme yeri
Yavuncumak: Yalvarmak	Zoo: Nohut, fasulye ve mercimek gibi bitkileri kökü yukarda kalacak şekilde biriktirme
Yazı: Düz alan	Zulba: Grup
Yeğnik: Hafif	
Yekdapdan: Aniden	
Yeen: Ağır. Çok. (Bol ürün verecek meyve ağaçları için kullanılır)	

Sonuç

Yapılan tarihî araştırmalardan ve yukarıdaki bulgulardan, altı köyün de çok köklü bir geçmişe sahip oldukları anlaşılmıştır. Milâdî 1372 tarihli şecereden ve 1474 yılından itibaren arşiv kayıtlarında bu köyler hakkında bilgilerin yer alması, yukarıda verilen bilgilerin ve elde edilen verilerin tarihsel açıdan çok daha eski örneklerle benzerlik göstermeleri buraların çok daha eski zamanlarda var olduğunu ortaya koymuştur. Üstelik yapılan ekonomik faaliyetlerden bu yörenin o yıllarda bağlı olduğu parlak bir şehir olan Zile'nin ekonomisine önemli bir katkı sağladığı anlaşılmıştır. Bu katkı dokumacılık ve hayvancılık başta olmak üzere birçok alanda görülmüştür.

Kültürel faaliyetler konusunda yapılan çalışmalardan ise bu köylerin derin bir kültürel mirasa sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu derinlik düğün ve ölüm âdetlerinden yemek kültürüne kadar çok geniş bir alanda görülmektedir. Kullanılan kelimelerin bazılarının Farsça kökenli olması ve özellikle Azerbaycan coğrafyasında bugün dahi birçoğunun kullanılıyor olması ayrıca dikkat çekicidir.

Yapılan araştırma sonucu elde edilen gerek maddî gerekse sözlü unsurlar bölgenin bir hafızası niteliğindedir. Dağlar arasına sıkışmış olduğu için bugüne kadar bir kısmı korunabilmiş kültür unsurlarının kaybolmadan daha geniş araştırmalar yapılarak yazılı, görsel ve işitsel araçlarla kayıt altına alınması milli hafızamızın korunup gelecek nesillere aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu konuda özellikle Halk Bilimi ve Türk Dili ile uğraşan bilim adamlarımıza önemli görevler düşmektedir.

Kaynakça

1. Yazılı Kaynaklar

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Td 19, 79, 387.

Dünden Bugüne Kadışehri Belediyesi, Nokta Ofset, Ankara ty.

Gezer, Yalçın, “Şeyh Bahadır Zaviyesine Ait 774 Hicri Tarihli Vakfiye”, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu (5-7 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı*, (Ed. Kadir Özköse), Yozgat 2016, c. I, ss. 230-236.

Haniilçe, Murat, *XV ve XVI Yüzyılda Zile Kazası (1455-1574)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Tokat 2014.

-----“Vatan Topraklarındaki İmza: Türk Yer Adları, Zile Kazası Örneği (1455-1575)”, *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/2, pp. 89-135.

http://www.yerelnet.org.tr/ilceler/ilce_koy_nufus.php?ilceid

Kadışehir Belediyesi Resmi İnternet Sitesi <http://www.kadisehri.bel.tr/>

Köylerimiz *1 Mart 1968 Gününe Kadar*, Başbakanlık Basımevi, İşçileri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1968.

Şahin, Mustafa “İlk ve Ortaçağlarda Zile”, *History Studies*, Volume 5, Issue 39, 2013, ss. 207-222.

Şahin, Mustafa-Yusuf, Karabacak, *Coğrafi, Tarihi, İdari, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Zile*, Tofset Matbacılık, Tokat 2006.

TKA (*Tapu Kadastro Arşivi*), *Td (Tapu Tahrir Defteri)*, 583, s. 50a.

Umar, Bilge, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılab Kitabevi Yayınları, 2. Bsk., İstanbul 1993.

2. Sözlü Kaynaklar

Ahmet Şahin, Yelten köyünden 1969 doğumlu ve Üniveriste mezunu.

Ahmet Yılmaz, Yelten köyünden 1936 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Cemil Şahiner, Seyhan köyünden 1974 doğumlu ve lise mezunu.

Elif Şahiner, Seyhan köyünden 1938 doğumlu ve ilkokul mezunu.

Fadime Abacı, Seyhan köyünden 1948 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Fadime Sağlamer, Yelten köyünden 1929 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Fatma Şahin, Yelten köyünden 1947 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Hacer Yılmaz, Yelten köyünden 1948 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Hacı Mehmet Şahiner, Seyhan köyünden 1928 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Hacı Mehmet Yılmaz, Yelten köyünden 1911 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Hulusi Şahiner, Seyhan köyünden 1973 doğumlu ve lise mezunu.

Hikmet Yılmaz, Yelten köyünden 1966 doğumlu ve ilkokul mezunu.

İbrahim Abacı, Seyhan köyünden 1942 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Mahmut Şahin, Yelten köyünden 1949 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Mehmet Şahin, Yelten köyünden 1944 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Mustafa Biber, Gümüşsu köyünden 1961 doğumlu ve ilkokul mezunu.

Nuran Yılmaz, Yelten köyünden 1972 doğumlu ve ilkokul mezunu.

Salih Yılmaz, Yelten köyünden 1943 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Satılmış Karabulut, Yelten köyünden 1946 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Şehriban Yılmaz, Yelten köyünden 1937 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Şerife Şahin, Yelten köyünden 1949 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.

Tahir Erdoğan, Ovacık köyünden 1938 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Yüksel Biber Gümüşsu köyünden 1962 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Zekeriya Karip, Seyhan köyünden 1943 doğumlu ve okuma yazma biliyor.

Zeycan Yılmaz Yelten köyünden 1909 doğumlu ve okuma yazma bilmiyor.